

PRESA SĂLAJEANĂ — OGLINDĂ A REALITĂȚILOR SOCIAL-CULTURALE A TIMPULUI (1900—1940)

Comunicarea de față ar fi trebuit să preceadă pe cea susținută în toamna anului trecut, tot aici, la Zalău și intitulată Periodicele „Meseșul” și „Gazeta Sălajului” (1925—1938) ziare reprezentative ale „Astrei”.

Mergând pe firul timpului, am putut constata că cele două ziare, amintite mai sus, nu au apărut pe un drum nou, existând deja o experiență și o gândire clare în privința presei. În județul Sălaj, rezultat din contopirea ținutului Craseni și a Solnocului de Mijloc, care avea în componență orașele: Zalău, Șimleul Silvaniei și Carei și centre de plasă importante: Cehu, Jibou, Valea lui Mihai, au apărut o serie de periodice care trebuiesc amintite atât pentru conținutul lor, dar mai ales pentru a dovedi că în Sălaj a existat dintotdeauna un interes susținut pentru cultură.

S-a scris mult despre „Gazeta de Duminecă”, periodicul de la Șimleu, care în 1911 își încetează activitatea și care a făcut o notă distinctă în peisajul presei ardelenesti, atât prin cuprinsul său cât și prin consecvența cu care și-a respectat ideile propuse în articolul program.

Tot înainte de 1918 și tot la Șimleul Silvaniei a văzut lumina tiparului o publicație mai puțin cunoscută: „Păstorul sufletesc”. Primul număr a apărut în 1906, cu întreruperi, a reușit să viețuiască până în 1914, și-a mutat redacția de-a lungul anilor de la Șimleu la Cehei, apoi la Gherla. Sufletul revistei a fost Ion P. Lazăr ajutat de un comitet de redacție format din preoții: J. Budișan, Alimpiu Coste și Avram Dragoș.

Într-o lucrare de specialitate: „Dicționarul presei românești” — autori Georgeta Răduică și Nicolin Răduică¹, afirmă că are în subtitlu „revista sectantă”, redactorii însă au pus accentul pe o altă idee, revista subintitulându-se *periodic de predici*, ceea ce, trebuie să recunoaștem, este altceva. Revista poate fi considerată un manual pentru cei care slujesc în biserică. Nu intrăm în conținutul articolelor, vom trece doar în revistă numele celor care au semnat materialele, unele din ele evidențiindu-se prin limba clară debarasată de regionalisme, uneori, atât de obositoare: Clemente Pop, Vasile Pop, Ioan Turdean, R. Stoica, A. Barboloviciu, Ariton Pop, Ioan Georgescu, Iacob Marga, Grațian Flonta, George Maior, Tit Bud, Victor Bojor. Dacă articolele cu tematica religioasă își au specificul lor putem cita destule exemple de materiale de înaltă ținută: portretele lui George Trăilă — protopop român greco-catolic al Timișoarei sau a cunoscutului prelat și om de cultură — Elie Dăianu — protopopul Clujului. Numerele apărute n 1928 la Făgăraș și în 1929 la Lugoj își vor schimba în întregime tabla de materii, având rubrici intitulate: cores-

¹ Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Dicționarul presei românești (1731—1918)*, București, 1995, p. 314.

pondențe, informațiuni, revista presei, cronici. Din 1928, în caseta redacției vom întâlni și numele lui Emil Bran.

Tot înainte de primul război mondial, mai precis în 1903, a apărut un „număr de probă“ din revista „Învățătorul român“ subintitulată „publicație pedagogică și culturală“. Locul de apariție același oraș — Șimleul-Silvaniei. Dacă soarta nu i-a surâs nu-i de mirare; după 9 ani în 1912 și tot la Șimleu, din nou Ion P. Lazăr editează „Gazeta învățătorului“, „publicație didactică și politică a învățătorilor români din Ungaria“. A apărut săptămânal și a viețuit 2 ani (1912—1914), va reappare în 1928. Secretarul de redacție Simion Oros încă din primele numere declară „plecăm la drum cu cel mai curat gând: vom lupta pentru unire și pentru consolidare“. Este deajuns să enumerăm titlurile articolelor ca să ne dăm seama de importanța acestei publicații, cu tirajul ei destul de mic (câteva sute). Numărul învățătorilor, în general al intelectualilor români, la acea vreme, nu era prea mare; iată aceste titluri: „Prin noi înșine“, „Nu vorbe, ci fapte“, „Să fim la datorie“, „Bugetele școlare“, „Să fim solidari“, „Ce înseamnă a fi învățător“. Ideea de bază pe care o întâlnim în toate aceste articole este „... la noi limba s-a apărut în cele mai însemnate două instituții de viață: biserică și școală“.

Două reviste azi sunt rarități bibliofile. Este vorba de cea intitulată „Astra“, număr ocazional apărut în 1908 la Șimleu, sub redacția lui Dionisie Stoica, nume intrat cu brio în istoria presei românești (vezi Gazeta de Duminecă). Cu patru ani înainte în 1904, în același oraș, a apărut o publicație intitulată „Cartea românului — Calendar“. Este tipărită la Institutul tipografic Victoria. Și de data aceasta ASTRA a avut inițiativa.

Nu lipsit de interes, sunt articolele apărute în săptămânalele din Carei. În 1919 apăreau în acest oraș în limba maghiară următoarele periodice: *Észak-Nyugati Ujság* (1919—1923) (Ziarul de Răsărit), *Nagykaroly és Vidéke* — hetilap (1919—1924) (Săptămânalul Careiul și al ținutului său). La Șimleu se tipărea „*Szilágyosomlyó*“ subintitulat „társadalmi és politikai hetilap“ (1919—1920; 1923—1924), („Săptămânal de politică și probleme sociale“). În capitala județului (Zalău) se tipărea *Független Ujság* (1919—1924), (Ziarul independent) și *Szilágy Vármegye Hivatalos Lapja* (2 ian. 1919 — 14 feb. 1919), din luna mai în același an, apare în românește cu titlul: „Gazeta Oficială a județului Sălaj“. Spre sfârșitul anului 1919 Laurențiu Bran va edita o „Foaițe politică-culturală și informativă avându-l ca director pe Gheorghe Ercea și redactor responsabil pe Victor Fălăuș. Ziarul se intitula simplu — „Sălajul“. Va rezista mai mulți ani și se remarcă prin condeile care semnau. Se scoate în evidență specificul zonei și greutățile existente. De multe ori se face mesagerul Astrei. A fost un ziar scris atât pentru intelectuali cât și pentru oamenii de la țară.

În 1934 ștafeta va fi preluată de Ioan Mango care va edita „Sălajul Nou“ unde vom găsi semnăturile lui Victor Deleu, Ioan Gheție. Ziarul din primele numere se declară oficial organ al Partidului Național Țărănesc, având ca deviză „O nouă viață, un nou crez“. Noutatea, față de celelalte periodice apărute până la el, este deschiderea pentru informație din toată

țara, nu numai din Sălaj sau Transilvania. Ziarul este un periodic regional dar asta nu înseamnă că nu-l interesează — ce se întâmplă la București sau Timișoara, dovedește mult profesionalism din partea celor care l-au redactat.

Sub același titlu a apărut între 1946—1956 un alt periodic, care numai după trei numere și-a modificat numele în „Graiuul Sălajului“. Dar apăreau zilele neguroase cu urmări cunoscute. În această luptă cu arma condeiului un loc aparte l-a avut revista „Țara Silvaniei“. În anul 1940 doi oameni inimoși, care au contribuit foarte mult la cunoașterea Sălajului în lumea românească, e vorba de neobosiții Leontin Ghergariu și Grațian Mărcuș editează o revistă trimestrială cu un titlu mai mult decât sugestiv. Era gândită să apară o dată la trei luni, format carte. Anul 1940 a fost, se știe cum a fost și totul s-a năruit. Numărul 1, singurul apărut, putem afirma că este de excepție, la nivelul oricărei reviste a vremii. În acest timp au apărut în România peste 40 de reviste care aveau în titlu cuvântul „țara“, urmat de determinative care le localizau sau le prezentau profilul: Țara de Sus (Botoșani), Țara Fagilor (Suceava), Țara de Sus (Satu Mare), Țara Bârsei, Țara Oltului (Făgăraș), Țara Nouă (București și Cluj), Țara Noastră (Fălticeni), Țara lui Mircea (Silistra), Țara Bugului (Odeșsa) etc.

Din articolul program intitulat „Rostul nostru“, aflăm că-și propuneau două obiective: 1) să facă Sălajul cunoscut (sau mai cunoscut) sub toate aspectele sale și 2) lansarea unui plan pentru redactarea unei monografii complete a Țării Silvaniei.

Dovedind cu argumente că lucrarea apărută în 1908 și semnată de Dionisie Stoica și Ion P. Lazăr, de altfel „o carte devenită rară în 1940“ trebuie regândită, autorii se hotărâseră să propună un plan de cercetare care să fie sub aspect științific o replică celei scrise de Petri Morr (6 volume) la începutul secolului.

Remarcăm articolele semnate de Elie Dăianu despre Gh. Pop de Băsești, amintirile Elenei Pop Hossu Longin. Lecturăm studii competente sub semnătura lui Laurențiu Bran despre începuturile învățământului românesc din Sălaj, de la Traniș (1747) dar și alte localități. Se fac referiri și la situația din 1940. Leontin Ghergariu dă tiparului mai multe materiale: 1) O societate culturală la Zalău la sfârșitul veacului trecut, 2) Iacob Deleu și Victor Deleu — o familie de luptători naționali (scris împreună cu Ioan Deleu, 3) Un centenar — 100 de ani de la nașterea lui Vasile Pop — cel dintâi secretar al despărțământului Sălaj Chioar — al Astrei, 4) Eminescu în ungurește, 5) Guruslău — un adevăr istoric, 6) Zalău, Zălău, Zălau (care-i corect?).

Toate dovedesc varietatea preocupărilor acestui profesor de limba română, director de școală îndrăgostit de graiu, meleagurile și oamenii Sălajului.

Cu aceeași competență își vor redacta articolele, dr. Laurian Someșan, intitulat „Țara Silvaniei în unitatea spațiului transilvan“, comparând date din diverse domenii, din ținuturile BiHORului și Hațegului, dovedește specificul românesc al provinciei; Ioan Danciu prezintă „Evoluția numelor patronimice la românii sălăjeni“, un studiu de onomastică documentat;

dr. Emil Lobonțiu abordează probleme de economie în legătură cu structura geologică a pământului sălăjenesc. Pe Grațian Mărcuș îl întâlnim cu un studiu de sociologie intitulat „Ucenicia românească“.

Revista se încheie cu două studii competente de economie, iscălite de Grațian și Ion Rădulescu. Ambele materiale sunt însoțite de tabele și statistici comparative mai mult decât relevante.

Un mare lingvist care nu poate fi nici pe departe acuzat de partizanat ardelenesc, e vorba de Ovid Densusianu, încă în 1905 când îl prezintă pe Timotei Cipariu scria „Într-o vreme Transilvania era țara filologilor. Aici se făureau teoriile asupra limbei, aci se scriau gramatici, de aici plecau păreri care aveau să ne lămurească asupra originii graiului nostru și să ne dea îndrumări pentru chipul cum să scriem și să dăm o înfățișare mai românească cuvintelor. Și oricine trecuse prin școală — prin școala de la Blaj mai ales — se credea în stare să facă filologie și să dea sfaturi. Era vremea când transilvănenii se nășteau filologi — în alte părți se spunea că românul se naște poet“².

Noi ne permitem să adăugăm — *nu e numai țara filologilor*, a fost o țară de cărturari, unii mai cunoscuți, alții mai puțin. Datoria noastră este să le prezentăm lucrările, activitatea și printre aceștia se numără: Leon-tin Ghergariu, Grațian Mărcuș, Victor Deleu, Laurian Bran, Ion P. Lazăr și mulți alții.

GABRIEL VASILIU

THE PRESS FROM SĂLAJ — A MIRROR OF SOCIAL AND CULTURAL REALITIES OF THE PERIOD 1900—1940

(Summary)

The study presents a series of periodicals which were printed in Sălaj in the period between 1900—1940. The articles published and carefully analyzed prove the importance of the press. Among these, of a remarkable importance was „Țara Silvaniei“.

² O. Densusianu, *opere*, București, 1968, p. 690.